

Не менее дискуссионная ситуация складывается вокруг проблемы возникновения государства в Древней Греции. Как и в случае с городом, каждый ученый наделяет государство своей спецификой. Так, для И. Морриса (1991) государство выступает механизмом, который способен управлять увеличившимся количеством населения. Устойчивым и безличным устройством представлено государство у Дж. Дэвиса (1995). По мнению ван дер Влит (2005), государство представлено стабильными и постоянными политическими институтами, которые должны согласовываться и объединять общество.

Таким образом, следует отметить, что проблема полиса остается открытой, но при этом наметились качественные сдвиги ее разрешения. Во-первых, ученые осознали неправомерность использования термина полис в значении города-государства и в исследовании полисной проблематики стали разделять процессы формирования города и государства. Во-вторых, полис стал рассматриваться в истинно греческом контексте. Однако для адекватного разрешения обозначенной проблемы необходимо унифицировать определения критериев полиса, города и государства.

Формування стереотипу польського зрадництва у свідомості російських антибільшовицьких еліт (кінець 1910-х – початок 1920-х рр.)

Ігор Винокуров

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: ivynokurov@gmail.com

На початку ХХ ст. поляки в Росії все частіше сприймалися як «чужі серед своїх» (слов'янських народів), «блудні сини слов'янської сім'ї». На кінець Громадянської війни у зрадництві почали вбачити атрибут польської політичної практики, що було пов'язане із двома подіями: відмовою Варшави підтримати А. Денікіна восени 1919 р. та укладенням перемир'я між Польською республікою та РСФРР у жовтні 1920 р., в той час, коли тривала боротьба Червоної Армії з військами П. Врангеля. В обох випадках білогвардійське військово-політичне керівництво покладало на поляків великі надії. Підставами для існування цих надій були, з одного боку, діяльність польської дипломатії, яка до останнього моменту (і беззастережно) підживлювала уявлення про солідарність Польщі з антибільшовицькими силами Росії, з іншого – складність усвідомлення того, що Польська держава має право і здатна провадити таку політику, яка може об'єктивно йти на користь більшовикам і шкодити їхнім супротивникам (а ширше – неспроможність збагнути її самостійність як факт дійсності).

Обидва рази надії не справдилися. Розчарування тим, що Польща нібито не виконала свого зобов'язання, і знайшло своє втілення у міфі про «зраду», реакція на яку була вкрай емоційною. З «російської національної точки зору» вчинок Ю. Пілсудського заслуговує на найглибше обурення, писав А. Денікін про події другої половини 1919 р., тавруючи цей «вчинок» як аморальний.

Очевидно, що чільні білогвардійські політики були носіями даного стереотипу задовго до завершення радянсько-польської війни. На початку серпня В. Шульгін у розмові з П. Врангелем не виключив, що поляки можуть за своїм звичаєм «підвести» росіян, і був підтриманий співрозмовником у своєму припущенні. Після укладення перемир'я в Ризі (за яким слідував розгром Російської армії в Криму), а згодом і остаточного мирного договору, ці обережні припущення перетворилися на стійке переконання. Заступник голови польської воєнної місії в Севастополі поручик Михальський наприкінці 1920 р. писав, що «повідомлення про перемир'я справило фатальне враження. Говорили, що тим самим Польща зрадила Крим». Ідеолог монархістів журналіст М. Снесарев твердив у еміграції, що жоден справжній росіян не пробачить Врангелю порятунку ним Польщі (тобто ініційованих ним операцій проти Червоної армії в розпал Варшавської битви). Ризький договір сприймався білими емігрантами як «поділ Росії», був в їхніх очах ніби двічі неправомерним: з одного боку, через те, що частина земель, які вважалися російськими, переходила до іноземної держави, з другого – Польща підписала його з «узурпаторами» – більшовиками. Дії Варшави розглядалися, таким чином, як умисна співучасть у політичному злочині. Для самого П. Врангеля ці події стали свідченням того, що «поляки у своїй дволичності виявилися собі вірними».

Показово, що висновків про польську «зраду» дійшли й діячі, котрі позиціонували себе як прибічників «третьої Росії» та виявляли щире захоплення поляками. Д. Мережковський та З. Гіппіус, прибувши до Польщі, поклали великі надії на Пілсудського як на обранця Божого, призначеного звільнити польський народ і, можливо, цілий світ від духовної загибелі, пов'язаної з навалюю більшовизму. Але їх спіткало розчарування. У середині 1921 р. Мережковський писав про свою «обмануту віру» в Польщу. На його переконання, підписання угоди з більшовиками не було насправді миром із Росією; можливість його укладення була знищена чи, принаймні, віддалена на багато років Ризьким договором. Останній уявлявся автору першопричиною майбутньої небезпечної та згубної ворожнечі між двома народами. У Польщі «не зрозуміли» сенсу своєї серпневої перемоги 1920 р., який полягав у поглибленні воєнних успіхів, щоб уже за два-три тижні партнером Речі Посполитої в діалозі про мир і територіальне розмежування стала «визволена» Росія. Ще недавно Мережковський, висловлюючи співчуття до історичної долі поляків, називав їх розп'ятою нацією. Тепер домовленості Варшави з більшовиками – «найлютішими ворогами», «катами» Росії – він інтерпретував як зраду Польщі Хресту, під знаком якого відбувалася героїчна боротьба польського народу, за що, не виключено, на неї чекає нова Голгофа.

Отже, з 1919 р. антибільшовицькі течії Росії почали розбудовувати міф зради як форми природного ставлення поляків до росіян. До конструювання цього уявлення на початку 20-х рр. долучилися як чільні діячі білого руху, так і прихильники ідеї «третьої Росії». Для значної частини російської еліти право і здатність Польщі провадити самостійну політику були незрозумілими, сприймалися як протиприродні або й узагалі неймовірні, що й спричинялося до стереотипованого сприйняття дійсності.